

Új csillag a lett irodalom egén

Az elmúlt két-három évtizedben több csillag is feltűnt a lett irodalom egén. Ezekről véletlenszerűen, egy-egy nemzetközi sikerkönyv révén értesülhetett ugyan a magyar olvasó, többségük léte és munkássága azonban homályban maradt. Számomra Vizma Belševica *Bille*-trilógiája, majd a magyarul is napvilágot látott *Anyatej*, Nora Ikstena kitűnő regénye (Laczházi Aranka nem különben remek fordításában) jelentette a katarzist, amely meggyőzött róla, hogy igenis oda kell figyelnünk a lettek irodalmára.

A mögöttünk maradt évek egyik nagy felfedezettje az 1952-ben a szibériai Krasnojarszkben született Māra Zālīte, aki eddig két remekműnek bátran nevezhető regényben mutatta meg az 1940-es években Szibériába deportált lettek túlélő és az 1950-as évek közepén hazabocsájtott családjainak kálváriáját. Ismeretes, hogy a balti országokat 1940-ben megszálló szovjet hatóságok 1941-ben és 1949-ben két hullámban észtek, lettek és litvánok tízezreit küldték a Gulag haláltáboraiiba vagy elviselhetetlen körülmények közé, gyakorlatilag a megsemmisítésüket célzó és eredményező kényszerlakhelyekre. Az 1952-ben született író nő családja is a szovjet megtorlás áldozatává vált, őket az első hullámban deportálták, és csupán Sztálin halála után, 1956-ban térhettek haza. Hazatérésüknek, az őket fogadó fagyos hazai légkörnek, megbélyegezettségüknek állít emléket az író nő két regényben is, melyek közül az *Öt ujjat* 2020-ban vehette kézbe a magyar olvasó, a *Paradicsommadarak* című folytatás – melyből itt közlünk részletet – pedig a közeljövőben jelenik meg, ugyancsak a Magyar Napló Kiadó gondozásában.

Māra Zālīte költőként debütált, ám később áttért a prózaíráásra. Tevékeny résztvevője volt az 1989-1991-es újrafüggetlenedési mozgalomnak, s közben sorra kerültek ki ujjai alól a drámák, az opera- és musical-librettók, köztük a Szőrényi Levente rockoperája ihlette *Lāčplēsis* (A medveölő) szöveggönyve, melyben

JÁVORSZKY BÉLA (1940) író, műfordító, diplomata. 1990–1994 között helsinki, 1991–1994 és 1999–2002 között (két ízben) észtországi, lettországi és litvániai nagykövet. Finn, svéd és észt szépirodalmat fordít. Legutóbbi kötete: *Fordul a világ. Rendszerváltó nagykövetként Finnországban és a Baltikumban* (Magyar Napló Kiadó, 2021).

a nemzeti eposz alapján a lettek idegenek ellen folytatott szabadságharcokért elevenítette meg.

Két regénye egy nagycsalád szenvedéstörténete, egy ötéves kislány szemszögéből nézve. A kislány, Laura, az író alteregója, aki sokat nem ért ugyan az őt körülvevő világ kegyetlenségéből és torz valóságából, azt a keveset viszont igyekszik a maga gyermeki módján értelmezni. Megtanulja, hogy senkinek sem szabad Szibériáról beszélnie, emlékképeiben pedig ott élnek a soknemzetiségű barakklakók, a barakk végén stószba rakott gyermekholttestek és a szibériai vadon rettenetes, de gyerekszemmel nézve szinte idilli világa. Szerető emberek veszik körül: szülein kívül Asja, a londoni operaház volt énekesnője, aki most épp „angol kémként” tölti büntetését a tundrán, az őt szoptató és gyengéd szeretettel körülvevő asszonyok, a finn Kauko, aki medvehússal táplálja a gyermekágyas anyát, a moldáviai Madalina, akinek lábai lefagytak ugyan, mégis ő tartja életben kártyajóstehetségével sorstársait.

Az *Öt ujj* a hazatérést követő gyerekkor, a *Paradicsommadarak* pedig a tízévesé cseperedett Laura élettapasztalatainak története. Az előbbiben megkapó képeket olvashatunk az elviselhetetlenül hosszú hajó- és vonatútról, majd apránként megismerkedünk a nagyszülői ház apró titkaival. Csodálatos részleteket olvashatunk arról, hogyan fedezi föl a környezetet, a kertet, a forrást, a kutat, a gyümölcsöst, és hogy tudja meg, hogyan muzsikál és milyen dallamokat játszik Szent Péter, és kiket gyászol Papus, a dédapa. Mindez apró mozaikképekben jelenik meg az olvasó előtt.

Az utóbbi regény (melyből a részlet való) hőseiről annyit feltétlenül tudni kell, hogy Mamó Laura dédnagyanyja, Papus a dédnagyapja (akiket nem deportáltak), Buka pedig a nagymama, Lilija beceneve (aki most tér haza a deportálásból). Ebben az időben a szülők és Laura már öt éve otthon vannak. A kislány éli korosztályának megszokott életét, nem bírálja, hanem természetesen fogadja el az ostobábbnál ostobább lözungokat és intézkedéseket, és csak egy a kommunista jelszavak festésére ítélt művésszel való találkozása döbbeneti rá a szabadság lehetséges távlataira. „A Paradicsommadarak egyidejűleg a szabad világ és a létezés szimbóluma”, vallotta az író a *Magyar Naplónak* adott terjedelmes interjújában. Majd hozzátette: „Regényem emóciókon alapuló történet, amely egy kislány szemszögéből mutatja meg a felnőtt világ brutális két-színűségét és ellentmondásait.”

Azt hiszem, minden túlzás nélkül kijelenthetem, hogy Mára Zálite regényeinek ott a helye minden a múlt és a Baltikum iránt érdeklődő olvasó ember asztalán. Nem csupán tüneményes nyelve, lírai mondatszövege, különös „mozaiktechnikája” miatt, hanem mert mindenkit, bennünket, magyarokat is figyelmeztet a múlttal való szembenézés fontosságára. Arra a veszélyre, amely mindannyiunkra leselkedik, ha nem védjük meg magunkat, ha nem vesszük időben elejét a világot behálózó diktatórikus törekvéseknek – jelentkezzenek azok a náciizmus, a kommunizmus vagy egyéb „népboldogító” eszmék köntö-sében.